

UČITEĽ ODBORNÝCH PREDMETOV A ZVLÁDANIE ŽIAKOV S PORUCHAMI UČENIA V STREDNÝCH ODBORNÝCH ŠKOLÁCH

TEACHER PROFESSIONAL SUBJECTS AND COPING WITH PUPILS WITH LEARNING DISABILITIES IN VOCATIONAL SCHOOLS

ELEONÓRA ČERNÁKOVÁ¹

Abstrakt

V príspevku sa venujeme integrácii žiakov so špeciálnymi potrebami v stredných odborných školách. Na základe štúdia literatúry, dokumentácie a riadeného rozhovoru s výchovnými poradcami, navrhujeme postup krokov, ktoré by mali viesť k integrácii žiaka s poruchami učenia do vyučovania odborných predmetov v stredných odborných školách.

Kľúčové slová

Individuálna integrácia žiaka, poruchy učenia

Abstract

The article presents the integration of pupils with special needs in secondary vocational schools. Based on the reading of literature, documentation and interviews with educational consultants, we propose a procedure steps, which should lead to the integration of pupils with learning disabilities into the teaching of vocational subjects in secondary vocational schools.

Key words

Individual integration, studying disorders

ÚVOD

Súčasná pedagogika, ovplyvnená humanizmom, sa zameriava na osobnosť dieťaťa – žiaka, na jeho potreby v priebehu edukácie. V posledných rokoch sme si uvedomili a diagnostikovali žiakov s poruchami pozornosti, príp. správania, začlenili sme žiakov so senzorickými nedostatkami, príp. telesnými poruchami do bežných tried. Počet týchto detí a pravdepodobnosť, že každý učiteľ sa s takýmto dieťaťom za svoju učiteľskú prax stretne mnohokrát, sú dostatočným dôvodom, aby naši učitelia tomuto javu rozumeli.

Teóriou a praxou edukácie postihnutých, narušených jedincov alebo jedincov so špeciálnymi potrebami sa zaoberá vedný odbor v sústave pedagogických vied - špeciálna pedagogika (Višňovský, Kačáni, 2001, s. 24). Špeciálnu pedagogiku delíme podľa druhu postihnutia, narušenia alebo špeciálnej potreby nasledovne : pedagogika mentálne postihnutých, pedagogika zrakovo postihnutých, pedagogika sluchovo postihnutých, pedagogika telesne postihnutých, chorých a zdravotne postihnutých, pedagogika detí s

¹ Ing. Eleonóra Černáková, PhD., Katedra pedagogiky a psychológie, Fakulta ekonomiky a manažmentu SPU v Nitre, Tr. A. Hlinku 2, 949 76 Nitra, e-mail: Eleonora.Cernakova@fem.uniag.sk

narušenou komunikačnou schopnosťou, pedagogika psychosociálne narušených, pedagogika detí s viacnásobným postihnutím, pedagogika detí s poruchou učenia, pedagogika žiakov s poruchami správania, pedagogika výnimočne nadaných a talentovaných.

Mnohé z týchto detí trpia problémami v oblasti percepcie. Prijmú neskreslenú správu, ale nedokážu ju správne zaregistrovať a porovnať s už skôr uloženým materiálom. No veľmi zriedka u nich dochádza k problémom integrácie a chápaniu pojmov na úrovni konceptualizácie. Čo však tieto deti trápi najviac, je porucha sústredenia a udržania pozornosti. Pretože sa nedokážu na jednu vec sústrediť tak dlho ako je treba na jej zaznamenanie, dochádza k nedostatočnému zapamätaniu a nesprávnemu pochopeniu informácie (Serfontein, 1999, s. 65-66). Charakteristické prejavy chovania detí s poruchou pozornosti sú (Riefová, 1999, s. 17) ľahká rozptýliteľnosť vonkajšími podnetmi, problémy s načúvaním a s plnením podnetov, problémy so zameraním a udržaním pozornosti, problémy so sústredením sa na úlohu a jej dokončenie, nevyrovnaný výkon v práci v škole (raz je schopné úlohu splniť, druhý krát nie; jeho výkon sa neustále mení), „vypínanie“ pozornosti, čo môže vyzeráť ako zasnenosť, neporiadnosť (žiak stráca alebo nemôže nájsť svoje veci (zošity, ceruzky, knihy); na pracovnom stolíku a vo svojej izbe máva dokonale neporiadok, nedostatočné študijné výsledky, problémy so samostatnou prácou. V súčasnej dobe sa v medicíne používa pre vývojové poruchy učenia a chovania termín **poruchy pozornosti**. Pedagogika ich nazýva **špecifické poruchy učenia**.

VÝCHODISKÁ

Školské výkony detí s poruchou sú negatívne ovplyvnené nedostatkami v porozumení hovorenej reči, realizácii hovorenej reči, technike čítania, porozumení prečítaného, realizácii písania, aplikácii gramatických pravidiel, počítaní, pochopení početných operácií (Vašek, 2003, s. 185).

Porucha učenia predstavuje širší pojem, pod ktorým rozumieme ťažkosti v učení sa, čítať, písať, počítať, hovoriť..., ktoré vznikli ako dôsledok inej poruchy, napr. zmyslového, emocionálneho, či sociálneho narušenia alebo mentálneho postihnutia, prípadne nedostatočným sociálnym prostredím, zníženými podnetmi z okolia, či použitím nevhodných výukových metód. Špecifické vývinové poruchy učenia predstavujú súhrnný názov pre jednotlivé poruchy – čítania (dyslexia), písania (dysgrafia), pravopisu (dysortografia), matematických schopností (dyskalkúlia), menej spomínanú poruchu hudobných schopností (dysmúzia), vývinu hovorovej reči (dysfázia), motorických schopností (dyspraxia) a mnohých iných (Zaťková, 2007, s. 4).

Dyslektické dieťa číta buď veľmi pomaly, hláskuje slová, zamieňa si tvarovo podobné písmenká (p, b, d), zvukovo podobné písmenká (k, t, m, n), alebo číta veľmi rýchlo a domýšľa si slová. Často sa stáva, že písmenká v slove vynechá alebo naopak nejaké pridá, čím slová značne komolí. Dieťa s touto poruchou spracováva určitý druh informácií inak ako ostatné deti; výsledkom môže byť najmä to, že bude mať problémy naučiť sa čítať. Pritom medzi inteligenciou dieťaťa a jeho čítaním bude významný rozpor (Train, 2001, s. 86). Dieťa s dyslexiou píše normálne, písmo nemá špecifické črty, len vynecháva alebo pridáva v slovách písmená, tak ako pri čítaní, miesto slniečko napíše sliečko, kamienok-kaniemok... atď. Dyslektici majú podľa Ryana (1997) niekedy problémy so sociálnymi vzťahmi. Čo môže mať niekoľko príčin. Dyslektici môžu byť fyzicky i sociálne nezreli v porovnaní so svojimi vrstovníkmi. Čo môže viesť k zníženiu prijatia seba samého i k horšiemu prijatiu medzi vrstovníkov. Ich sociálna nevyzrelosť môže spôsobovať, že sa chovajú neadekvátne v sociálnych situáciách. Veľa dyslektikov má problémy s dekodovaním sociálnych kódov. Môžu zle odhadovať osobnú vzdialenosť v interpersonálnom styku alebo nedostatočne vnímať neverbálne chovanie druhého človeka. Dyslexia často zasahuje funkciu hovorového

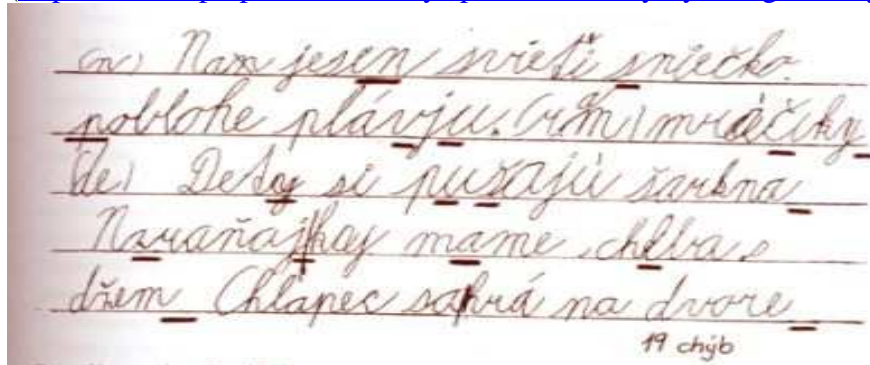
jazyka. Takto postihnutí môžu mať problémy s vyjadrovaním, ľahko sa zarazia, alebo im trvá dlhšie, kým odpovedia na priamu otázku.

Dysgrafia je porucha grafického prejavu, písania. Dysgrafik má problémy s grafickou stránkou písomného prejavu, s osvojením si tvarov písma, ich napodobením a zapamätaním, napriek tomu, že jeho intelektuálna úroveň je minimálne priemerná, niekedy dokonca nadpriemerná. Dysgrafia sa väčšinou vyskytuje spolu s dyslexiou a dysortografiou. Môže byť vrodená, ale aj získaná, poškodením mozgu (Dysgrafia, 2010). Problémy s písaním bývajú u detí s poruchou pozornosti obyčajne spôsobené poruchami jemnej motoriky a senzorickej koordinácie oko – ruka. Tieto deti majú tiež problémy so správnym držaním ceruzky.

Dysortografia je porucha pravopisu, ktorá sa prejavuje neschopnosťou dieťaťa uplatňovať naučené gramatické pravidlá. Porucha sa netýka celej gramatiky, ale špeciálnych dysortografických javov ako sú napríklad zámena krátkych, dlhých samohlások, vynechávanie, pridávanie a zamieňanie slov, slabík alebo hlások. Často sa vyskytuje spolu s dyslexiou a dysgrafiou. Podstatnú úlohu zrejme pri tejto dysfunkcii zohráva skúsenosť a spôsob rozumového spracovávania informácií dieťaťom (Dysortografia, 2010). Pri výučbe pravopisu a hláskovania využívame podobné kognitívne procesy ako pri čítaní; dieťa však veľmi zaťažuje, že si musí vybaviť celé slovo úplne bez pomoci v konkrétnom tvare a udržať ho pri písaní celé v pamäti.

Obr. 1 Ukážka písma žiaka postihnutého dysortografiou

(http://www.zsparpb.edu.sk/fotky/specialne_triedy/dysortografiam.jpg, 2010)

Dyskalkúlia je špecifická porucha učenia, pri ktorej má dieťa problém s chápaním základných matematických pojmov. Ide o poruchu vnímať veci v abstraktných súvislostiach. Vo väčšej miere sa vyskytuje u dievčat (Dyskalkúlia, 2010). Poruchami matematických schopností trpí zhruba 20 % všetkých detí s poruchami pozornosti.

Dyspraxia patrí medzi špecifické poruchy učenia a označuje sa ako vývojová porucha motorickej funkcie. Je to porucha, ktorej hlavnou črtou je postihnutie pohybovej koordinácie. Nedá sa však vysvetliť celkovou retardáciou intelektu alebo špecifickou vrodenou chybou ani získanou nervovou poruchou. Je spojená s určitou neobratnosťou pri vizuálne priestorových úlohách. Žiak má problémy osvojiť si komplexné pohybové zručnosti, má problémy v napodobovaní videných pohybov, vývoj hrubej motoriky je oneskorený.

Dysmúzia je nedostatok alebo strata zmyslu pre hudbu, porucha hudobnej pamäte. Dieťa nesprávne určuje výšku tónu, nevie presne rozoznať a určiť hudobné nástroje iba podľa zvuku, nemá zmysel pre rytmus, nevie sa naučiť čítať noty, nevie reprodukovať početú melódiu a má problém manipulovať s hudobnými nástrojmi.

Dyslália je porucha výslovnosti hlások, narušenie článkovania reči (Vašek, 1995, s. 54).

Poruchy učenia sa môžu u jednotlivca kombinovať. A je možná kombinácia nadania s poruchou učenia.

Starostlivosť o nadaných žiakov sa uskutočňuje akceleráciou, čiže zrýchlením tempa učenia, rozšírením obsahu vzdelania a viacúrovňovým vzdelávaním prostredníctvom vnútornej diferenciacie obsahu.

Existuje veľké množstvo špecifických porúch, ktoré majú rôzny pôvod; ich prehľad uvádzame v prílohe.

Pre diagnostikovanie porúch učenia je potrebné sledovať celú osobnosť dieťaťa, najmä jeho schopnosť sústrediť sa, vytvárať si vzťahy k spolužiakom, učiteľom a samotnej práci v škole, rečovým, orientačným, rytmickým, telesným prejavom atď. Včasná diagnostika je jediným východiskom pre nastolenie optimálnej reedukácie. Problémy v učení zvyknú „vyjsť na povrch“ najmä pri zmene vyučujúceho, t. j. hlavne na druhom stupni základnej školy, alebo pri zmene školy a to hlavne pri prechode na strednú školu. Tu sa už problém s čítaním, písaním alebo počítaním nedá prehliadať, a preto sa stretávame s prvotnou diagnostikou špecifických vývinových porúch učenia až u stredoškolákov.

Poruchy učenia majú tieto symptómy:

- Dieťa s problémami neudržiava dostatočne dlhú pozornosť potrebnú pre počúvanie rôznych textov a problémovjšie im rozumie.
- Problémovjšie si pamätá podrobnosti z textov, ktoré sú mu predčítané.
- V prvej triede má problémy samé zvládnuť čítanie a písanie hlások a číslic.
- Je málo odolné voči frustrácii.
- Narušuje svojím chovaním prácu v triede. Predvádza sa, aby na seba upútalo pozornosť.
- Obyčajne nedokončí uloženú úlohu.
- Jeden deň to vyzerá, že sa niečo naučilo, ale na druhý deň všetko zabudne.
- Snaží sa vyhýbať slohovým cvičeniam, a pokiaľ je k tomu donútené, má veľké problémy. Podobne je preň veľmi ťažké zaznamenať na papier akúkoľvek vlastnú myšlienku.
- Je schopné úplne odpovedať na otázku, ale keď má odpoveď zapísať, je výsledok neporovnateľne horší.
- Má slušnú slovnú zásobu, ale pri písomnom prejave jeho slovná zásoba značne poklesne.
- Nechce chodiť do školy.
- Prehlasuje, že učenie v škole je príliš ťažké (Martin, Waltman-Greenwoodovej, 1997, s. 184-185)

Ale aj žiaci, ktorí nikdy nevyhľadali pomoc v špecializovaných zariadeniach (Zaťková, 2007, s. 6), si dokážu vytvoriť vlastný kompenzačný program pri učení, s pomocou učiteľov, rodičov, doučovateľov a pod.

Výchovu a vzdelávanie žiakov so špeciálnymi potrebami ustanovuje Zákon o výchove a vzdelávaní 245/2008 v siedmej časti.

MATERIÁL A METODIKA

Prieskum sme vykonávali na stredných odborných školách Stredná odborná škola Myjava, Stredná odborná škola potravinárska Nitra, Stredná odborná škola poľnohospodárstva a služieb vidieku Trnava riadeným rozhovorom s výchovnými poradcami, resp. učiteľmi odborných predmetov. Na SOŠ v Myjave je 273 žiakov, individuálne integrovaných je 12 študentov a to sú všetko deti s poruchou učenia, v SOŠ potravinárska v Nitre je 401 žiakov, individuálne integrovaní sú 2, 1 žiak s poruchou učenia; v SOŠ poľnohospodárstva v Trnave je 240 žiakov, 3 individuálne integrovaní študenti s poruchou učenia.

VÝSLEDKY A DISKUSIA

V nasledujúcom texte prinášame zhrnutie poznatkov z riadených rozhovorov. Respondenti sa vyjadrili, že k tomu, aby mohol byť študent s poruchou učenia integrovaný je potrebné odporúčenie o individuálnej integrácii z poradenského zariadenia, aby rodičia požiadali o individuálnu integráciu, rozhodnutie riaditeľa k žiadosti rodičov o individuálnu integráciu. Cieľom takéhoto vzdelávania študentov je rozvoj ich individuality, pozitívneho sebahodnotenia, rozhodovacích procesov a ich celkovej nezávislosti. Každý integrovaný študent musí mať vyplnený Návrh individuálnej integrácie. Integrovanému žiakovi sa potom vypracuje individuálny výchovno-vzdelávací program, ktorý sa vypracováva na 3 mesiace dopredu, učiteľ si ho prispôbi podľa požiadaviek každého jedného individuálne vzdelávaného študenta a podľa jeho schopnosti ďalej napredovať v preberanej vyučovacej látke. Pri ich hodnotení učiteľ musí brať ohľad na psychický a fyzický zdravotný stav, druh, stupeň poruchy, ktorá má vplyv na úroveň a výsledky práce žiaka v príslušnom predmete. Učiteľ sa snaží posudzovať učebné výsledky žiaka objektívne a primerane náročne, prihliada aj na jeho vynaložené úsilie, svedomitosť, individuálne schopnosti, záujmy a na predpoklady jeho ďalšieho vzdelávania po ukončení strednej školy. Pri hodnotení a klasifikácii študentov s poruchami učenia je nevyhnutné postupovať podľa odporúčaní špeciálneho pedagóga. O spôsoboch a možnostiach hodnotenia a klasifikácie triedny alebo vyučujúci učiteľ informuje rodiča žiaka s poruchami učenia. Pri hodnotení učiteľ taktne posudzuje úroveň ich vedomostí nielen v porovnaní s rovesníkmi, ale najmä v porovnaní s uplynulým obdobím vzhľadom na ich predchádzajúce výkony. Ak sú žiaci v priebehu školského roka hodnotení slovne v niektorom predmete, napíše sa vo vysvedčení k danému predmetu „hodnotený/-á slovne“. Zároveň sa im v doložke vysvedčenia so súhrnným hodnotením jednotlivých predmetov uvedie „Žiak bol vzdelávaný podľa individuálneho vzdelávacieho programu“ a do triedneho výkazu sa vpíše: Žiak bol vzdelávaný podľa individuálneho vzdelávacieho programu a bol evidovaný ako individuálne integrovaný. Študenti poruchami učenia hodnotení podľa metodických pokynov postupujú do vyššieho ročníka, aj vtedy, ak jeho vedomosti z predmetu, v ktorom sa porucha prejavuje, nezodpovedajú požadovaným podľa učebných osnov (štandardov) príslušného ročníka, ale splňajú požiadavky podľa individuálneho vzdelávacieho programu.

Ako sme sa dozvedeli učiteľia a majstri odborného výcviku môžu byť vzdelávaní a oboznamovaní s prácou s deťmi, ktoré majú nejaký druh postihnutia. Možnosti vzdelania im poskytujú Centrá pedagogicko-psychologického poradenstva a Štátny pedagogický ústav, ktoré pre nich usporadúvali odborné semináre venované tejto problematike; učiteľia majú záujem o ďalšie vzdelávanie v tomto smere. Pokiaľ ide o záverečné skúšky sú študenti s poruchami učenia zaraďovaní do 1. skupiny - majú uznaný ľahký stupeň obmedzenia a teda sa im čas pridelený na napísanie skúšky predĺži o 25 %. K tomu, aby mohli mať študenti so špecifickými výchovno-vzdelávacími potrebami, navštevujúci posledný ročník, uznané zvláštne podmienky pri záverečnej skúške, musí triednemu učiteľovi do 30. septembra oznámiť predmety a ich úroveň, ktoré si zvolil na maturitnú skúšku a zároveň musí požiadať o úpravu maturitnej skúšky. Táto žiadosť obsahuje osobné údaje uchádzača, požadované úpravy, odborný posudok toho odborníka, v ktorého je starostlivosť s platnosťou 2 roky (lekár, špeciálny pedagóg alebo psychológ). Žiadosť je prekonzultovaná riaditeľom školy a vyučujúcimi žiaka. Ich rozhodnutie je oznámené žiakovi. Pri zaraďovaní žiaka do skupiny a úpravách pre vykonanie maturitnej skúšky je dôležité a rozhodujúce, ako sa so žiakom pracovalo v priebehu štúdia na strednej škole.

Podľa nás by sa individuálny výchovno-vzdelávací program mohol vypracovávať jednotlivo pre každého žiaka z jednej vyučovacej hodiny na druhú, aby sa lepšie podchytilo jeho napredovanie a to, čo mu robí najväčšie problémy. Je to síce pre vyučujúceho práca

navyš, no pomôže študentovi – a o to ide. Vedenie škôl by mohlo motivovať učiteľov vo vypracovávaní podrobnejších individuálnych výchovno-vzdelávacích plánov. Tieto plány by mohli byť následne použité na sledovanie pokroku integrovaných žiakov a zhodnotiť aj to, čo im najviac robí problémy. Tieto poznatky by potom mohli pomôcť mnohým začínajúcim učiteľom.

ZÁVER

Integrácia postihnutých do spoločnosti dáva šancu zintenzívniť, skvalitniť vzťahy s okolím. Ísť príkladom sa vyžaduje hlavne od povolání akým je učiteľ. Pri práci so žiakmi so špecifickými potrebami je dôležité zachovať pokoj, optimistickú náladu, stavať im reálne – čiastkové ciele, sústavne kontrolovať ich dosahovanie, nezamestnávať ich príliš dlho, využívať možnosti kompenzačných pomôcok. Dôležité je usilovať o ich mravný rozvoj, sociálnu rehabilitáciu, zažívanie si úspechu; nie len vzdelanie, ale aj charakter a osobnosť sú veľmi dôležité.

Literatúra

Dysgrafia. Dyskalkúlia. Dysortografia. Dyspraxia. Ďalšie dysfunkcie u detí. [online]. 2010. [cit. 2010-09-26]. Dostupné na internete: <<http://www.modernaskola.sk>>.

MARTIN, M. - WALTMANOVÁ - GREENWOODOVÁ, C. 1997. *Jak řešit problémy dětí se školou.* Praha : Portál, 1997. 322 s. ISBN 80-7178-125-8.

RIEFOVÁ, S. F. 1999. *Nesoustředěné a neklidné dítě vo škole.* Praha : Portál, 1999. 251 s. ISBN 80-7178-287-4.

RYAN, M. 1997. Dyslexie a sociální a emocionální problémy. In *Specifické poruchy učení a chování – Sborník 1996.* Praha : Portál, 1997. 203 s. ISSN 1211-670X.

SERFONTEIN, G. 1999. *Potíže dětí s učením a chováním.* Praha : Portál, 1999. 149 s. ISBN 80-7178-315-3.

TRAIN, A. 2001. *Najčastejši poruchy chování.* Praha : Portál, 2001. 198 s. ISBN 80-7178-503-2.

VANÍKOVÁ, V. 2010. *Metodické odporúčanie – integrácia detí so ŠVVP do MŠ.* [online]. 2010. [cit. 2010-09-28]. Dostupné na internete: <<http://www.pistalka.sk/Article:81>>.

VAŠEK, Š. 2003. *Základy speciální pedagogiky.* Bratislava : Sapiientia, 2003. 210 s. ISBN 80-968797-0-7.

VIŠŇOVSKÝ, Ľ. – KAČÁNI, V. et al. 2001. *Základy školskej pedagogiky.* Bratislava : Iris, 2001. 227 s. ISBN 80-89018-25-4.

ZAŤKOVÁ, M. 2007. *Poradenský bulletin – Žiak so špecifickými vývinovými poruchami učenia na strednej škole.* Trnava : Krajská pedagogicko-psychologická poradňa, 2007. s. 13.

Recenzent: Mgr. Drahomíra Kučírková, CSc.